

RAUL HAUSMAN

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Raoul Hausmann

DADA SE BUNI, ROVARI I UMIRE U BERLINU

1966.

„Dada empört sich, regt sich und stirbt in Berlin“, *Am Anfang war DADA*, ed. Karl Riha, Günter Kämpf, Anabas Verlag, 1970 (1972, 1992), str. 15–21. *Orig.*, „Dada s'emeut se meut et meurt a Berlin“, *Phases*, v. 13, n° 11, Paris, 1967.

Preveo: Aleksa Golijanin, 2017.

<http://anarhija-blok45.net>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

DADA se buni, rovari i umire u Berlinu

Raoul Hausmann
Beč, 12. VII 1887. – Limož, 1. II 1972.

Maud Lavin, *Cut with the Kitchen Knife: The Weimar Photomontages of Hannah Höch*, Yale University Press, 1993; o odnosu sa Hausmanom, str. 25–29, mada knjiga zavređuje pažnju u celini.

ŠTAMPANA IZDANJA:

Michael White, *Generation Dada: The Berlin Avant-Garde and the First World War*, Yale University Press, 2013.

Richard Sheppard, *Dada – Modernism – Postmodernism*, Northwestern University Press, 2000; naročito eseji, „Radical Cheek, or Dada Reconsidered“, str. 171–206, i (obavezno), „Dada and Politics“, str. 304–350.

Karl Riha (ed.), *Dada Berlin: Texte, Manifeste, Aktionen*, Reclams Universal-Bibliothek, Stuttgart, 1977 (1992, 2013).

Raoul Hausmann, *Courier Dada*, Le terrain Vague, Paris, 1958; Editions Allia, Paris, 1992.

Raoul Hausmann, *Am Anfang war Dada*, ed. Karl Riha, Günter Kämpf, Anabas Verlag, 1970 (1972, 1992).

Raoul Hausmann, *Texte bis 1933*, I–II. Band 1: *Bilanz der Feierlichkeit*; Band 2: *Sieg Triumph Tabak mit Bohnen*. Michael Erlhoff (ed.), Edition Text und Kritik, München, 1982.

PREVEDENO:

Među tekstovima berlinske dade, koji su do sada prevedeni, u ovom slučaju posebno vredi obratiti pažnju na R. Hausman, „Objektivna razmišljanja o ulozi dadaizma“ (1920); Hana Heh, „Razgovor sa Eduardom Roditičem“ (1959); R. Hausman i Gi Debor, „Prepiska o dadi i neodadizmu“ (1963–1966).

NA Koricama i crtež na str. 5 („Hindenburg“):

Raoul Hausmann, ilustracije iz zbirke političkih satira, *Hurrah! Hurrah! Hurrah! 12 Satiren*, Der Malik-Verlag, Berlin, 1921.

DADA se buni, rovari i umire u Berlinu

Hausmanov osvrt na berlinsku dadu, iz 1966.

Nesnosna, nezaustavljiva, sramna i beskrajno odvratna nacionalna superiornost!

Nezamislivo obožavanje, nabiflana tumačenja, ograničavanje nepoznatog i potpuno pogrešno shvatanje prirode, jedne duboko jednostrane inteligencije.

U Berlinu, ekspresionisti poju „Himnu pruskom karakteru“, *Sturm* (Der Sturm) hvali imperijaliste.¹

¹ Herwarth Walden (1879–1941), „Das Hohelied des Preußentums“, esej objavljen u glavnom ekspresionističkom glasilu, *Der Sturm*, Vol. 6, N° 19–20, 1. I 1916. Više o Valdenu, u fusnosti 17, u tekstu-bukletu Richard Huelsenbeck, *En avant dada* (<http://anarhija-blok45.net>). Hausman se ovde osvrće na Valdenov najpoznatiji patriotski trenutak, koji je na zapanjujući način odudarao od njegove reputacije ubedenog internacionaliste i, ubrzo, komuniste. Na primer: „Naučite se čudu poretka. Ni Sunce ne sija samo kako je njemu drago. I Sunce je Prus. Kao i Mesec i zvezde... Vera je od vas napravila Pruse; isto tako bi mogla da napravi i umetnike. Svako ima pravo da postane Prus. Na svoj način.“, itd. Neki kasniji osvrti pokušali su da u tom eseju vide sarkazam; patriotski ton je toliko prenaplašen, da je to, retrospektivno, ostavljalo prostora i za takva tumačenja. Ipak, u ono vreme, dadaisti, i ne samo oni, shvatili su ga doslovno, verovatno bolje upućeni u Valdenove stavove i kontradikcije. Više o odnosu dade i ekspresionizma, uključujući i ovu epizodu, u izvanrednoj zbirci eseja Richarda Shepparda, *Modernism – Dada – Postmodernism* (Northwestern University Press, 2000), str. 236–265, posebno str. 262–263. (Sve napomene, AG.)

„Na nemačkoj je naravi da svet opet isceli“:² ta krilatica bezočne nemačke natkompenzacije,³ porobila je milione gladnih ljudi i nastojala da prikrije vojni poraz, posle skoro četiri godine jalovog heroizma.

Ali, prazni izlozi prodavnica i gomile vojnika i građana, punih straha i očaja, govorili su drugim jezikom.

DADA je rođena u Cirihu, a jedan od njenih glasnika, Hilzenbek, preneo je poruku do Berlina, gde je grupa *Fraje Štrase* (Freie Strasse, Otvoreni put ili ulica), oko Franca Junga (Franz Jung), već bila rešena da preuzme sve konsekvence čina pobune.

Jung i ja smo odmah prepoznali značaj tog oblika destrukcije takozvane „umetničke kulture“ i odlučili da osnujemo Klub Dada (Club Dada), kao barjak internacionalizma, sa Hilzenbekom kao zastavnikom.

Prvi soare (*soirée*), priređen 12. IV 1918, još uvek je bio donekle eklektičan, ali dejstvo na publiku, zahvaćenu epileptičnim besom,

² „Am deutschen Wesen muß die Welt genesen“; u originalu, „Am deutschen Wesen mag die Welt genesen“: poslednji stihovi patriotske pesme Emanuela Gajbela, „Nemačka misija“, iz 1861 (Emanuel Geibel, 1815–1884, „Deutschlands Beruf“), koja poziva na ujedinjenje nemačkih zemalja. U verziji koja je od originalne odstupala još naglašenijim hegemonističkim tonom, ti stihovi postaju krilatica svih nemačkih konzervativaca i kasnije nacista.

³ Natkompenzacija (Überkompensation): odbrambeni mehanizam, u kojem se kompleks manje vrednosti pretvara u osećanje superiornosti u odnosu na druge.

BIBLIOGRAFSKE NAPOMENE

Prvi put objavljeno na francuskom, kao „Dada s'emeut se meut et meurt a Berlin“, u časopisu *Phases*, v. 13, n° 11, maja 1967 (datirano, „Limoges, 6. VII 1966“). Naslov je igra reči, budući da se „meut“, kao zasebna reč ili deo nekih reči iz naslova, i „meurt“, izgovaraju skoro isto, kao „mu“ (približno: „Dada s'mu, s'mu e mu(r) a Berlin“; s pomeranjem u prošlo vreme, ako je neko raspoložen da proba: „Dada se muvala, mrdala i mandrknula u Berlinu“). Zatim objavljeno na nemačkom, kao „Dada empört sich, regt sich und stirbt in Berlin“, u zbirci Raoul Hausmann, *Am Anfang war DADA*, ed. Karl Riha, Günter Kämpf, Anabas Verlag, 1970 (1972, 1992), str. 15–21. Takođe, Karl Riha (ed.), *Dada Berlin: Texte, Manifeste, Aktionen*, Reclams Universal-Bibliothek, Stuttgart, 1977 (1992, 2013), str. 3–12. Vrlo redak, ali i nepouzdan engleski prevod, pojavio se u časopisu *Studio International*, br. 181, iz aprila 1971, pod naslovom, „Dada riots, moves and dies in Berlin“ (str. 162–165). U toj verziji nedostaje i prvih pet (kratkih) pasusa (počinje sa „DADA je rođena u Cirihu...“). Isti prevod se kasnije pojavio još samo u katalogu izložbe *The Twenties in Berlin: Johannes Baader, George Grosz, Raoul Hausmann, Hannah Höch*, o8. XI 1978. – 27. I 1979, Annelly Juda Fine Art, London, 1978, str. 24–27.

RAOUL HAUSMAN I BERLINSKA DADA:

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE

NAJDOSTUPNIJA IZDANJA (PDF):

Matthew Biro, *The Dada Cyborg: Visions of the New Human in Weimar Berlin* (University of Minnesota Press, 2009), „Berlin Dada: Origins, Practices, and Institutions“, str. 25–64.

Jed Rasula, *Destruction was my Beatrice: Dada and the unmaking of the twentieth century* (Bacis Books, New York, 2015), poglavlja 3. i 4, „Fantastic Prayers“, „Dada Hurts“, str. 47–86.

Hans Richter, *Dada: Kunst und Antikunst*, 1964; *Dada Art and Anti-Art*, New York, McGraw-Hill, 1965 (potražiti dopunjeno izdanje Thames & Hudson, iz 2016), poglavlje 3, „Berlin Dada 1918–1923“, str. 101–136. Urnebesno prenete epizode i često sjajna zapažanja, ali uz neverovatan broj manjih i većih omaški, i skoro bez ijednog navedenog izvora za inače opsežne citate (što je u izdanju iz 2016, prema opisu, konačno urađeno).

DADA je bila mrtva, bez počasti ili pogrebne pompe. Prosto naprosto mrtva.

Dadaisti su se opet našli u svojim privatnim životima.

Što se mene tiče, proglasio sam se za antiDADU i PREzentistu, i zajedno sa Švittersom nastavio borbu na drugom terenu.²²

Limož, 6. VII 1966.

²² Posle raspuštanja berlinske dade, koje je usledilo praktično odmah posle „Sajma“, krajem 1920, Raul Hausman se proglašava za „antidadu“, samo zato da bi naglasio svoju nezavisnost, opet u duhu dade. S druge strane, „prezentizam (présentisme, präsentismus)“ je bio njegov pokušaj da u nekom teoretskom okviru objedini svoje različite preokupacije, čija je vezivna nit bila njegovo insistiranje na svakodnevnom, „modernom“ životu, ovde i sada – uz dodatak prilično neobuzdanih, ali i za to vreme tipičnih, tehnioptimističkih spekulacija. Ludički, neutilitarni, ironični „mašinizam“ iz njegovih ranih radova, pokušava da pronađe dodirne tačke s nekim konstruktivističkim tendencijama. U svakom slučaju, to sa „antidadom“ obeležilo je samo jedan kraći, prelazni period, dok se „prezentizam“ provlači i kroz njegove kasnije tekstove, više kao lični teoretski okvir (to je utisak koji za sada imam), bez pretenzija na status „pokreta“. Od 1921, Hausman se kreće na širokom potezu, saraduje s celim nizom autora, grupa i publikacija (*De Stijl*, Teo van Dusborg, Arp, Hans Rihter i njegov konstruktivistički časopis *G*, itd.), ali najviše sa još jednim osobenjakom, Kurtom Švittersom. Tokom 1921, išli su i na zajedničku turneju, s nekoliko predavanja održanih u Pragu, 6–7. IX 1921 (Antidada-Merz-Presentismus-Tournee), da bi onda nastavili da saraduju, sve do Švittersove smrti, 1948. Pored toga, nastavio je da se bavi fotografijom, kolažima, arhitekturom, zvučnom poezijom, prozom, esejistikom – i svojim životom, kao glavnim medijem. „Dada je sve ono što možeš da napraviš od sebe“, rekao je u jednom od intervjuu iz 1968 (navedeno u dokumentarcu *The ABC's of Dada*, Greta Deses, 1969). Upoznavanje s tim Hausmanom tek predstoji.

bilo je strahovito i direktno. Bila je to deklaracija bankrotstva svih vrednosti koje je buržoazija smatrala za svetinje.⁴

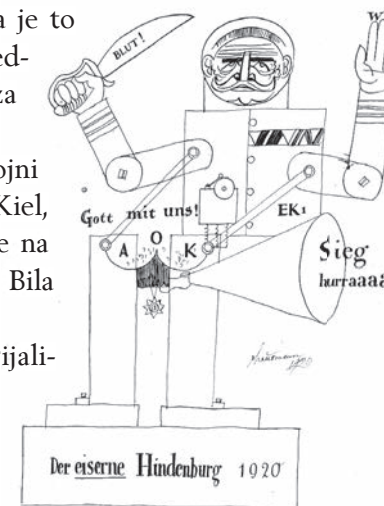
Nekoliko meseci kasnije, vojni poraz i pobuna mornara u Kilu (Kiel, 3. 11. 1918), primorali su generale na sklapanje primirja od 11. XI 1918. Bila je to Revolucija.

Tako se završio san o imperijalističkoj i svemoćnoj nemačkoj hegemoniji.

Spartakovci su bili na ulicama, svuda, a u uzdrmanom Berlinu počela je da rovari DADA.

„Svako ko bude pružao otpor, biće streljan“, objavio je šef policije. Nema gasa, struje, vode, i tako danima. Na svakom uglu pretresanje zbog oružja, masovne demonstracije, skupovi Spartakovaca, a noću štektanje mitraljeza u centru, gde su se zabarikadirali u ogromnoj zgradi *Lokal-Ancajgera* (Berliner Lokal-Anzeiger, novine).

I da li je u takvom trenutku trebalo i dalje pisati lepo rimovane stihove, slikati mrtve prirode i ženske aktove? Do đavola s tim!

⁴ Prvi zvanični „soare“, ali zapravo drugi javni nastup dade. Prvi je bio onaj od 22. I 1918 (ili 18. II, izvori variraju, iako je januarski datum izvesniji), na kojem je Hilzenbek pročitao svoj pamflet „Prvo obraćanje dade u Nemačkoj (Erste Dadarede in Deutschland)“ (videti prevod na <http://anarhija-blok45.net>). Ovaj soare je bio priređen u sali *Berlinske secesije* (Berliner Sezession) i najavljen kao „Večernje predavanje“ (Vortragsabend). Učesnici: R. Huelsenbeck, predavanje „Dada u životu i umetnosti (Der Dadaismus in Leben und in der Kunst)“; Else Hadwiger, zadužena za „eklektični“ momenat, sa „Futurističkim i dadaističkom stihovima (Futuristische und dadaistische Verse)“; G. Grosz, „Sinkopacije, vlastiti stihovi (Sincopations, eigene Verse)“, koje je izveo u ritmu regtajma; i R. Hausmann, sa predavanjem „Novi materijali u slikarstvu (Das neue Material in der Malerei)“ (videti dalje u tekstu).

Da bih održao tu poziciju, odlučio sam da, zajedno s Grosom i Hartfildom, organizujem „Prvi međunarodni sajam DADE“, u Berlinu, tokom leta 1920. U tom poslednjem bljesku, izložili smo fotomontaže, asamblaže i plakate, koji su daleko prevazilazili sve što se do tada moglo videti.

Do izražaja je došla sva moguća smelost u pogledu materijala, zamisli, inventivnosti – koju neodada i pop-art još nisu prevazišli – ali, publika nije obraćala pažnju, niko više nije hteo da gleda DADU.

Oficiri iz „fajkora“ („slobodnih trupa“, Freikorps) generala fon Litvica (Walther von Lüttwitz), koji su došli na izložbu, optužili su nas za vređanje nemačke vojske, ali postupak je bio pokrenut samo protiv Badera (kao Oberdada), Grosa, Hartfilda i Šlihtera, autora nemačkog kaplara (sa svinjskom glavom).²⁰

²⁰ Fusnota 38, iz teksta Tristana Care „Sećanja na dadaizam“, u okviru bukleta *Sedam manifesta dadae*. „Između ostalog, na plafon galerije bila je okačena

Onda su, jednog zlosrećnog dana, stigle vesti o ubistvu Karla Li-bknehta i Roze Luksemburg (15. 01. 1919). Proletarijat je bio paralizovan i nije se probudio iz svoje narkoze.

Prema tome, bilo je neophodno pojačati delovanje dade: protiv sveta koji nije bio u stanju da smelo odgovori na taj neoprostivi užas.

Ali, zašto smo nas nekoliko, iz društva *Fraje Štrase*, i kruga oko Franca Junga, prošli kroz tu strogu i nemilosrdnu školu, tamo gde niste smeli da napravite ni najmanju grimasu, a da vas ne odvedu u stranu, i gde ste u svakom trenutku mogli biti pozvani na odgovornost, zbog najmanje nepravilnosti, najmanjeg skretanja i odstupanja, psihološkog ili neuralgičnog?

Zato da bismo stekli najveću moguću samokontrolu i prevazišli sebe, bez samosažaljenja. Zato da bismo bili u stanju da stvarima gledamo pravo u lice, da sudimo o njima i da ih onda, ako je potrebno, uništimo.

Mnogo je takvih stvari bilo u ovoj buržoaskoj civilizaciji, u njenom ponašanju, u njenoj umetnosti.⁵

U toj uzavreloj klimi, usred te bezumne destrukcije, nije se više moglo biti konvencionalna umetnička poštenjačina.⁶

⁵ Kao što je navedeno u bibliografskoj napomeni, ovaj tekst je prvo objavljen na francuskom, 1967, a onda na nemačkom, 1970. U nemačkoj verziji, ova rečenica izostaje.

⁶ To je, dakle, bila klima u kojoj su Hausman i Bader, u martu 1919, došli na ideju da uz pomoć adresara, pisace mašine (za pravljenje lažnih spiskova imena, sa zaduženjima ili „globama“, ako je bila reč o buržujima) i paničnih, anonimnih telefonskih poziva na broj lokalne vatrogasne brigade, najave proglašenje „Dadaističke republike“, u berlinskoj četvrti Nikolase (Nikolassee), za 1. april 1919. Širili su glasine o naoružanoj dadaističkoj formaciji, od nekih 2000 ljudi, i drugim namerama ustanika. „Kasnije sam od svoje prijateljice, baronese fon Glimmer (Glümer), koja je radila u sudskoj upravi, čuo da su gradski odbornici bili veoma zabrinuti i da su 1. aprila rasporedili vojsku u Nikolaseu – ali, ne na našu stranu, nego protiv nas! Nisu mogli da veruju da smo iz svega stajali samo nas dvojica – naoružani samo piscem mašinom.“ (R. Hausmann, „Johanes Baader – Oberdada“, *Am Anfang war Dada*, 1972, str. 67.) Za ovo poslednje ne možemo biti sigurni, ali sve prethodno se zaista dogodilo. Treba imati u vidu da je samo u

I zato, *en avant DADA!* (Napred dada!)⁷

Čak nam ni ona oprezna dada, onaj neodlučni pristup iz Ciriha nije više bio dovoljan... Do đavola s tim! Izložimo se pogibeljima slobodnog, nezavisnog ponašanja! Ostavimo za sobom budalaštinu dobrog ukusa!

Pored toga, trebalo je misliti na smrt Boga i potruditi se da se za nju sazna. „Šta je za vas Isus Hrist? Smrdljiva kobasica!“, uzviknuo je Johanes Bader, Oberdada, 17. novembra u Berlinskoj katedrali, prekidajući propoved dr Driandera (Ernst Dryander).

Uhapšen, odveden u stanicu, optužen za bogohuljenje. Vrlo dobro, to će podići lepu prašinu. Akcija, akcija, prošli su dani piskaranja poezije na prljavom papiru, dani individualne sujete.

Šta je s umetnošću, u svemu tome? Pažnja, pažnja: i ona je postala aktivna. Nema više estetike; više ne znam za pravila „istine“ ili „lepote“, sledim nove puteve, koje mi diktira organizacija mog tela.

Posvećen toj velikoj borbi, tom strahovitom previranju, oslobađam se starudije, čistim sebe od otrova. Ali, ja pljujem čak i na to čišćenje, čak i na tu slobodu! Hoću SVE i samim tim, ne želim NIŠTA!

---

martu, u obnovljenim sukobima, posle sloma ustanka tokom zime 1918–1919, u Berlinu bilo ubijeno preko hiljadu ljudi, uglavnom komunista ili onih koji su bili smatrani za njihove simpatizere. Pored toga, Gros, Hartfeld i Hercelfde su još od 1918. bili članovi Lige spartakovaca (Spartakusbund), kasnije Komunističke partije Nemačke (KPD), a Gros i uhapšen u januaru 1919, usred masovnih represalija i sumarnih streljanja. Skoro sve publikacije te frakcije dadaističke grupe (pored zajedničkog glasila, *Der Dada*, koji je uglavnom uređivao Hausman) – časopisi *Der Blutige Ernst* (Krvavo ozbiljan) i *Die Pleite* (Bankrot), urnebesni dvolist *Jedermann sein eigener Fussball* (Svakome njegov fudbal), itd. – bile su zaplenjivane odmah po objavljivanju. U svakom slučaju, to nije bila situacija iz neke neme burleske. Videti neki od dostupnih opštih pregleda dada, u delu posvećenom berlinskoj dadi (u bibliografiji, na kraju teksta).

⁷ Poklič iz naslova Hilzenbekovog manifesta i ujedno „istorije dadaizma“, iz 1920: Richard Huelsenbeck, *En Avant dada: Eine Geschichte des Dadaismus*, Hannover, Leipzig, Wien, Zürich, Paul Steegemann Verlag, 1920. U celini, (kao buklet) na <http://anarhija-blok45.net> ili <http://anarhisticka-biblioteka.net/library/richard-huelsenbeck-en-avant-dada>.

Godine 1919. napravio sam skulpturu *Mehanička glava*, koju sam nazvao i *Duh našeg vremena*,¹⁷ da bih pokazao kako se ljudska svest sastoji samo od beznačajnog pribora, nalepljenog spolja. To je u stvari samo frizerska lutka, s lepo sređenom kosom.

Raspolagao sam prilično dobrim znanjem o funkcijama telesnog organizma; svoje ideje o tome formulisao sam u tekstu „Povratak objektivnosti u umetnost“, objavljenom u *Almanahu Dade*, 1920.¹⁸

Aktivnosti DADA bile su džinovski porođaj, ali, niko nije imao hrabrosti da prisustvuje tom činu. Previše sirovo! Politički stavovi nekih članova nisu mogli prikriti činjenicu da berlinski Klub Dada nije uspeo u svojim namerama, i ta unutrašnja slabost bila je glavni uzrok njegovog kraja.

DADA je, pre svega, morala biti antikulturni čin.

Antiumetnost razdvaja predmete i materijale od njihovog upotrebnog karaktera, kao i od njihovog konkretnog i civilnog značaja. Ona podriva klasične vrednosti i čini ih poluapstraktnim.

Taj pristup su, međutim, samo delimično shvatili oni dadaisti koji nisu bili u stanju da prevaziđu ili premoste svoje političke namere.¹⁹

U tome se sastoji sva krivica dadaista, čiji je uzrok njihova neodgovornost.

DADA je bila spremna da se povuče, ali podsvesno je to krila od sebe, sve dok nije bila spremna da umre.

Nema sumnje da DADA nikada nije bila aperitiv-digestiv, što su neki hteli da naprave od nje. DADA mora ostati nesvarljiva.

¹⁷ „Mechanischer Kopf: der Geist unserer Zeit“, jedno od amblemskih dela dada. Videti korice bukleta Hausmann-Debord, „Prepiska o dadi i neodadaizmu, 1963–1966“, <http://anarhija-blok45.net>.

¹⁸ Raoul Hausmann, „Rückkehr zur Gegenständlichkeit in der Kunst“, ed. Richard Huelsenbeck, *Dada Almanach*, Berlin, Erich Reiss Verlag, 1920, str. 147–151. Videti tekstove ili buklete, <http://anarhija-blok45.net>.

¹⁹ Za političke stavove, dileme i podele među berlinskim dadaistima (Hausman je bio i ostao ubeđeni anarhokomunista – jedini takav, u celoj grupi – što je pozicija koju je, na vrlo originalan način, razvijao u celom nizu članaka, koje bi vredelo posebno predstaviti), videti esej Richarda Shepparda, „Dada and Politics“, naveden u bibliografiji.

Nekoliko meseci kasnije, napisao sam manifest *Šta je dadaizam i koji su njegovi ciljevi u Nemačkoj?*¹⁵ Bila je to džinovska sprdnja sa svim političkim i umetničkim tendencijama. Na primer: besplatni obroci za sve intelektualce; obrazovanje proletarijata u cirkusu; otvaranje seksualnog centra i primena dadaističkih zakona kao državne religije. Moj manifest preneli su skoro svi nemački dnevni listovi. U biltenu američkih okupacionih vlasti, manifest je dobio sledeći naslov: „Umetnički boljševizam (Kunst-Bolschewismus)“;¹⁶ od tog trenutka, ljudi su u DADI videli samo nešto crveno.

Golišev je potpisao manifest, zajedno s Hilzenbekom i sa mnom; bio je to njegov poslednji dadaistički čin.

¹⁵ „Was ist der Dadaismus und was will er in Deutschland?“. Videti tekst ili buklet, <http://anarhija-blok45.net>.

¹⁶ Nije jasno koji je to organ američkih okupacionih snaga, inače stacioniranih podalje od Berlina, na zapadu zemlje, mogao da objavi takav tekst, ali fraza „umetnički boljševizam“ (koja će nešto kasnije evoluirati u „kulturboljševizam“) već je bila neko vreme u opticaju, u pežorativnom smislu, nezavisno od dadaista. Prvi put ju je, u nekoj javnoj debati, verovatno upotrebio Vili Pastor (Willy Pastor), umetnički i muzički kritičar berlinskog dnevnog lista *Tägliche Rundschau*, u članku „Kunstbolschewismus“, od 28. II 1918, i to povodom nekih shvatanja ekspresionizma. Ta etiketa se nemilice lepila na sve što je vređalo malograđanski ukus i moral (u muzici, arhitekturi, slikarstvu, književnosti; čak je i Šenberg, politički krajnje konzervativan, bio optužen za „muzički boljševizam“), i sasvim je moguće da je u nekom novinskom članku, tokom 1919, bila prišivena i dadaistima. Ali, na prvi jasan trag nailazimo tek 3. 07. 1920, u članku „Kunst-Bolschewismus“, objavljenom u berlinskom reakcionarnom listu *Kreuz-Zeitung* („list Krsta“, zbog simbola gvozdenog krsta u zaglavlju; ili *Neue Preussische Zeitung*, Nove pruske novine). Povod je bio Prvi međunarodni sajam Dade (Die Erste Internationale Dada-Messe), održan u Berlinu, od 30. juna do 25. avgusta 1920, koji jedva da je video neko sa strane, ali koji je opet izazvao veliki skandal. Videti, Björn Laser, *Kulturbolschewismus!: Zur Diskurssemantik der „totalen Krise“ 1929–1933*, Peter Lang, Frankfurt, 2010, str. 73–81–93; takođe, Eckhard John, „Was heißt 'Kulturbolschewismus'? Grundlagen und Karriere einer Denkfigur“, ed. Georg Bollenbeck, *Kulturelle Enteignung: Die Moderne als Bedrohung*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, str. 66–67–75).

Pišemo manifeste, da bi nas bolje shvatili, ali bilo bi bolje da nismo pisali ništa. Oberdada i ja iznosimo književnost i poeziju na ulicu, ka pravom značenju reči. Reč postaje ulični znak. Reč ne pripada budućnosti već sadašnjosti, to više nije stvar crnog na belom, na nekom parčetu papira. Reč: izobličili smo je i razlabavili u svakom pogledu, posuvratili njeno značenje, a ja, ja sam je bacao na zidove bez zidova, plakatnu poeziju od šablonskih slova, koja je objavljivala novu golotinju.

U to vreme izmislio sam nov način pisanja o svakodnevnim sitnicama, koji sam nazvao „Banalität (Banalnost)“, da bih ismejao psihologiju i samu književnost. „Prefabrikovana (montažna)“ poezija, poetski asamblaži, sve sam to isprobavao sa Obderdadom Badetrom. Imali smo običaj da pričamo u psihoanalitičkom maniru, tako što smo istovremeno naglas čitali nepovezane odlomke iz nasumično izabranih remek dela svetske književnosti.⁸

Bio je to način da izrazimo svoj totalni prezir prema svim „Faustima“ i „Razbojnicima“ (Šiler), kao i prema poštovanju koje je nemački vojnik gajio prema toj „duhovnoj hrani“, koju, uzgred, nikada nije ni nosio u svom ruksaku.

Vajmar je bio samo laž („Vajmarska kultura“, Gete, Šiler, itd.), prurušeno tevtonsko varvarstvo.

⁸ Hausman ne precizira da su to izvodili na ulici, kao kada su jednom čitali odlomke iz *Zelenog Hajnriha*, Gotfrida Kelera (*Der grüne Heinrich*, Gottfried Keller, 1855). Iako prolaznici nisu obraćali pažnju, razvezivanje logičnih asocijacija i neočekivano stvaranje novih, podstakli su dobro raspoloženje, koje se prenelo u obližnji bar: „... mislim da je to bio jedan mali bar na Carskoj aveniji... tamo smo, uz po čašu 'Grecerovog' piva, još neko vreme proveli u prijatnom razgovoru, na besmislenom psihoanalitičkom jeziku, koji smo sami izmislili, i u kojem jedva da je bilo neke normalne, razumljive reči. Naše nesvesno bilo je u stanju ponesenosti, u kojem je na svakom koraku odavalo svoje tajne.“ Raoul Hausmann, *Courrier Dada*, str. 76, „Deux personages Dada: Huelsenbeck et Baader“. Takođe, uz dobar pregled ostalih avantura berlinske dade, Hans Richter, *Dada Art and Anti-Art*, 1965 (*Dada: Kunst und Antikunst*, 1964), str. 124.

OFFEAAHBDC
BDQ^h „qjy E!

fmsbw tözäu
pggiv- ..?mü

à son ami A. Weber
R. Hausmann 50

Raoul Hausmann, *Plakatgedichte*, 1918.

Hausmanova dopisnica za Hanu Heh, od 29. IX 1918.

komponovao atonalnu simfoniju iz tri dela, pod naslovom „Antisimfonija (Muzička cirkularna giljotina)“, koju je izvela mlada devojka u beloj odori.¹⁴ Kontrast između te pojave i napada čudnih zvukova bio je tako veliki, da je publika ostala nema.

¹⁴ Hausman, tipično, prećutkuje da je ta devojka bila Hana Heh, njegova najveća i najburnija ljubav; do kraja života, u svojim kasnijim osvrtima, uglavnom su ignorisali jedno drugo ili umanjivali značaj onoga što su radili. Te večeri, Hana je bila zadužena za buku na raznim udaraljka, uglavnom od limenog kuhinjskog posuđa, a Golišev za klavir (mada se, po neki izvorima, stiče utisak da je devojka u belom bila neka druga osoba, dok je Hana svakako bila zadužena za udaraljke). Jefim Golyscheff, *Antisymphonie, 3 Teile*, „Musikalische Kreisguillotine“: a) provokatorische Spritze (provokativna injekcija); b) chaotische Mundhöhle oder das submarine Flugzeug (haotična usna šupljina ili podvodni avion); c) zusammenklappbares Hyper-fis-chendur (pljeskanje rukama u super Fis-duru). Jedna verzija se može čuti na albumu *Ruidos y susurros de las vanguardias – Noises and Whispers in Avant Gardes* (1909–1945), Allegro Records, Valencia, 2004.

Skoro astronomska konstelacija njegove konstitucije cikličnog manijaka, napravila je od Oberdade Badera mešavinu uredne osobe i tvrdoglavog buzdovana, budući da se nije obazirao ni na šta, osim na svoj celularni časovnik, i niko i ništa nije ga moglo navesti da se odrekne svojih „bubica“, u čemu je uvek pokazivao potpunu nezavisnost.

„Trka između singerice i pisaće mašine (Wettlauf zwischen Nähmaschine und Schreibmaschine)“, koju su izvodili Gros i Mering, svakako je bila veoma smešna, kao i njihov „Dijalog dva matorca iza ograde kamina (Zwiesgespräch zweier Greise hinter einem Ofenschirm)“;¹² ali, najvažnije demonstracije bile su, naravno, one s hiljadama razbesnelih ljudi, rešenih da nas ubiju, zato što su shvatili da je DADA pretnja za njihovo najuzvišenije dobro i najsvetije ideje. Samo naše prisustvo je izazivalo tu opasnost. Na jednom matineu koji smo Bader i ja održali u Hamburgu, bilo je potrebno četrdeset naoružanih vojnika da bi ispraznili salu. Ali, soarei u Drezdenu, Lajpcigu i Pragu nisu bili ništa manje opasni.

Strasti su svuda kiptele, ali mi smo ostajali mirni.

U proleće 1919, pridružio mi se jedan mladi Rus: Jefim Golišev (Jefim Golyscheff; Yefim Golyshev, 1897–1970). Bio je muzičar i slikar, i s njim sam, u Hilzenbekovom odsustvu, organizovao prvu dadaističku izložbu u Berlinu (30. 04. 1919).¹³

Za tu priliku je, za početak, napravio asamblaže od najneverovatnijih materijala, kao suprotnost „velikoj ekspresionističkoj umetnosti“, koju je *Šturm* (Der Sturm) nudio svojoj iniciranoj publici. A za soare, koji je trebalo da označi vrhunac te izložbe, Golišev je

¹² Igrokazi koje su Gros i Mering izveli na „Velikom soareu Dade (Grossen soiree Dada)“, u Berlinu, 15. V 1919.

¹³ Izložba „DADA“, u *Grafičkom kabinetu I. B. Nojmana* (Erste Dada-Ausstellung im Graphischen Kabinett bei I.B. Neumann), 30. IV 1919. Učesnici: Huelsenbeck (*Proclamation dada 1919*), DADA-machinel (DADA mašina), ansambl koji je izveo jednu „Simultanu poemu“ za sedam osoba (Simultan-Gedicht) i Hilzenbekovu „Bruitističku poemu“ (Bruitistisches Gedicht), Hausmann (*Seelenautomobil, zvučna poema*), Golyscheff (*Antisymphonie*), Höch (slike i udaraljke u *Antisimfoniji*). Na prethodno postavljenoj izložbi, učestvovali su i Grosz, Baader i Mehring.

Kada je reč o slikarstvu, nisam mogao da tu stvar ostavim onakvom kako su je videli slikari: već u aprilu 1918, u svom manifestu „Novi materijali u slikarstvu“, koji sam kasnije nazvao „Sintetički film slikarstva“,⁹ napisao sam:

„Svako ko želi da se drži uvreženih konvencija, to i čini. Život nam je ranije izgledao kao potpuna i nečuvana pometnja, kao tenzija usred rušenja nikad jasno usmerenih izraza, kao iznenadno (iako) duboko nadimanje potpune nezainteresovanosti za formu, bez etičkog salta na uzanom parteru: *l'art dada* je teren za ispoljavanje sukoba, za drskost pobunjenog tvorca; umetnost, ta nepovezana laž o (navodno) unutrašnjoj nužnosti, koju uzdiže do farse, nikada nije imala drugog smisla osim besmislene samodopadljivosti, koju ozbiljno shvataju još samo čiste naivčine, zavarane uzajamnim ukrštanjima tragičnih kompleksnosti.

Slikar slika, kao što bik riče: ta svečana ukočenost kelnera, u kombinaciji s dubokim smislom, otvorila je neka važna sportska lovišta, naročito za nemačke istoričare umetnosti...“

A onda je budilnik mojih infrazvučnih ćelija objavio da je kucnuo čas da se bacim na promišljanje kolaža. Sakupio sam na gomilu najrazličitije materijale, a moj mozak je, u svom ritmu, počeo da mi usmerava ruke, koje ipak nisu odolele da ne pođu tragom unutrašnje vizije, koja se oblikovala pod infracrnom svetlošću.

Klub Dada je, naravno, trebalo da bude ono što nije ni mogao, niti želeo da bude, pravo „bratstvo“. Najzad, nisu ni svi njegovi članovi prošli kroz školu *Fraje Štrase*.

⁹ R. Hausmann, *Das neue Material in der Malerei*, manifest pročitano na prvoj dadaističkoj večeri, održanoj u galeriji *Berlinske Secesije*, 12. IV 1918. *Synthetisches Cino der Malerei*, isti tekst, praćen kolažima, pripremljen 1920, za planiranu antologiju *Dadaco* (ed, Richard Huelsenbeck, Kurt Wolff Verlag, München), ali koja se nikada nije pojavila. Kasnije objavljen u drugim zbirkama Hausmanovih tekstova (*Am Anfang war Dada*, 1972, itd.).

John Heartfield: Dupli portret Johannes Baadera i Raoula Hausmanna, c. 1919–20.

Oberdada Bader je pre svega zbijao šale, koje su ponekad, slučajno, bile na liniji pobune. Tako je jednom upao u Narodnu skupštinu u Vajmaru (16. VII 1919), i prekinuo zasedanje, zahtevajući da vladu zameni dadaistička grupa, i razbacujući okolo svoj pamflet „Zeleni leš (Grüne Leiche)“, koji je najavljivao dolazak Badera na belom konju, kao vrhovnog sudije Sudnjeg dana, i pretio da će dići parlament u vazduh.

To je izazvalo nečuveni skandal, o kojem je izveštavala cela nemačka štampa i o kojem su ostali sačuvani zvanični stenogrami. Taj događaj bi se i danas mogao smatrati za jedan od prvih „hepeninga“.

Stalno sam pripremao nove programe za sorace, i nisam se ljutio ako ih ostali dadaisti nisu prihvatili.

Utoliko gore po njih.

Za književne koncepte više nije bilo mesta.

Samim tim što težimo razbijanju konvencija, jednostavno ne možemo upasti u konvencionalno.

Taj retrogradni stav bio je unutrašnji uzrok smrti dade.

„Ko se DADOM hrani, umreće od DADE, ako nije DADA.“¹⁰
To je to.

„Pronaći novo“ se ne prevodi kao „épater le bourgeois (zapanjiti buržoaziju)“.¹¹

Članovi Kluba dada bili su ljubomorni jedni na druge i ponekad su se upuštali u prilično jadne napade i obračune.

Braća Hartfeld-Hercfelde (John Heartfield, Wieland Herzfelde) i Mering (Walter Mehring) obožavali su Georga (Džordža) Grosa, tog pseudorevolucionara, dok se Hilzenbek divio jedino Hilzenbeku. Iako smo on i ja organizovali većinu od naših dvanaest manifestacija, on je sve više naginjao taboru grosovaca.

S druge strane, ja sam sklopio savezništvo s Baderom, koji je, na nesreću, suviše često bio u vlasti svojih religiozno-paranoidnih ideja.

¹⁰ „Wer DADA ißt, stirbt daran, wenn er nicht DADA ist.“ Navedeno u Adelheid Koch, *Ich bin immerhin der grösste Experimentator Österreichs: Raoul Hausmann, Dada und Neodada*, Haymon Verlag, 1994, str. 82, razgovor iz 1967.

¹¹ Aluzija na Bodelera, na poslednje stihove iz poeme „Putovanje“: „U bezdan, do Pakla, Raja – nije važno. Na dno nepoznatog, da nađemo *novi!*“ (prev. Ivan Lalić). „Enfer ou Ciel, qu'importe? Au fond de l'Inconnu pour trouver du nouveau!“; Charles Baudelaire, „Le voyage“, *Fleurs du mal*, prvi put objavljeno u drugom izdanju, iz 1861 (prvo izdanje, 1857). „Épater le bourgeois“ je fraza koja postala krilatice „dekadentnih“ i simbolističkih pesnika iz poslednje četvrtine XIX veka. Izražavala je duboki prezir prema malograđanštini, ali je često značila samo „skandal radi skandala“.